

OILADA MILLIY QADRIYATLAR TARBIYASI**O‘rinboyeva Laylo Jamshid qizi.***Toshkent viloyati Bo‘stonliq tumani**Xumson qishlog‘ida joylashgan 19- maktab psixologi:**Ilmiy-pedagogik tadqiqotlar Yo‘nalish: Ijtimoiy pedagogika va milliy ma‘naviyat***Annotatsiya**

Ushbu ilmiy-metodik maqolada globallashuv, jadal axborotlashuv va madaniy integratsiyalar kuchaygan zamonaviy sharoitda oila institutining yosh avlod ongida milliy qadriyatlarni shakllantirishdagi roli va o‘rni har tomonlama tahlil etilgan. Maqolada otanonaning shaxsiy namunasi, an‘anaviy oilaviy muhit hamda ajdodlar ma‘naviy merosining farzand kamolotiga ko‘rsatadigan tizimli ta‘siri pedagogik qonuniyatlar doirasida yoritilgan. Shuningdek, milliy tarbiya usullarini bugungi kun texnologik taraqqiyoti bilan muvofiqlashtirish, yoshlarda 'ma'naviy immunitet'ni kuchaytirish hamda oilaviy tarbiyadagi transformatsiyalarni ijobiy tomonga yo‘naltirish borasida ilmiy asoslangan amaliy tavsiyalar va metodik yechimlar taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: *Oila instituti, milliy qadriyat, ijtimoiy pedagogika, ma‘naviy tarbiya, oilaviy an‘analar, ajdodlar merosi, globallashuv xavflari, ma‘naviy immunitet, komil inson, transformatsiya.*

Kirish: Muammoning Dolzarbligi

Insoniyat tarixining barcha davrlarida har qanday jamiyat va davlatning barqaror rivojlanishi, ma‘naviy yuksalishi hamda o‘zligini asrab-avaylashi uning eng kichik va eng muhim bo‘g‘ini bo‘lmish oiladagi tarbiya tizimiga bevosita bog‘liq bo‘lib kelgan. Oila — shunchaki nikoh munosabatlariga asoslangan va biologik davomiylikni ta‘minlaydigan ijtimoiy guruh emas, balki asrlar davomida shakllangan milliy madaniyat, axloq mezonlari, til, urf-odat va an‘analarni o‘zida saqlaydigan va ularni kelajak avlodga begubor yetkazadigan muqaddas ma‘naviyat maskanidir.

Yigirma birinchi asrga kelib, axborot texnologiyalarining mislsiz sur‘atlar bilan rivojlanishi va "ommaviy madaniyat" xavfining global miqyosda yoyilishi oqibatida an‘anaviy oilaviy qadriyatlarga putur yetkazishga bo‘lgan urinishlar ko‘paymoqda. Dunyo madaniyatlari qorishib ketayotgan, chegaralar virtual ko‘rinishga kelgan bugungi davrda yosh avlod ongini turli yot g‘oyalardan himoya qilish, ularning qalbida milliy g‘urur, vatanga muhabbat va o‘z xalqining o‘tmishiga hurmat tuyg‘usini uyg‘otish muhim ahamiyat kasb etami. Aynan mana

shu vazifalarni bajarishda oilada beriladigan milliy qadriyatlar tarbiyasi fundamental asos bo‘lib xizmat qiladi.

O‘zbek xalqi azaldan o‘zining mustahkam oilaviy an‘analari, andishasi, o‘zaro hurmat va oqibat tuyg‘ulari bilan ajralib turadi. Ushbu ma'naviy meros farzandlarimiz hayot yo‘lini yorituvchi mayoqdir. Shununig uchun ham yoshlarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash jarayonini ilmiy, pedagogik va psixologik asosda o‘rganish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etishning zamonaviy usullarini ishlab chiqish bugungi kun pedagogika fanining eng ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Oilada Milliy Qadriyatlarni Shakllantirishning Tizimli Yo‘nalishlari

Milliy qadriyatlar tushunchasi o‘z ichiga xalqning ko‘p asrlik turmush tarzi, falsafiy qarashlari, din va e‘tiqodi, estetik didi hamda axloqiy qonun-qoidalarini qamrab oladi. Oilaviy muhitda ushbu elementlarni bolaning yosh xususiyatlariga mos ravishda singdirish pedagogik jihatdan tizimli yondashuvni talab etadi. Quyida oilada milliy qadriyatlar tarbiyasining eng muhim va amaliy ustunlari tahlil qilinadi:

1. Yoshi Ulug‘larni E‘zozlash va Oilaviy iyerarxiya Madaniyati

O‘zbek oilaviy pedagogikasining eng go‘zal va fundamental qoidalaridan biri — kattalarga hurmat va kichiklarga izzat ko‘rsatish tamoyilidir. Xonadonda bobo va buvilarning mavjudligi, ularning so‘zi barcha oila a‘zolari uchun e‘tiborli ekanligi bolada tabiiy ravishda itoatkorlik, andisha va odoblikni shakllantiradi. Dasturxon atrofida taomga birinchi bo‘lib yoshi kattalar qo‘l uzatishi, ular gapirayotganda gapini bo‘lmaslik, uydan chiqayotganda va qaytganda ularning duolarini olish kabi kundalik kichik odoblar bolaning subinstitutsional ongiga muhrlanadi. Bu tarbiya kelajakda bolaning jamiyatda har qanday shaxs bilan hurmat asosida muloqot qilishiga zamin yaratadi.

2. Milliy Til, Og‘zaki Ijod va Tarixiy Xotira

Til millatning eng oliy qadriyati va uning mavjudlik belgisidir. Oilada adabiy tilda toza so‘zlashish, begona so‘zlardan qochish va ona tilining boy ifoda vositalaridan unumli foydalanish birinchi darajali vazifadir. Go‘daklik davridanoq onaning allasi, buvining ertaklari, otaning o‘g‘tlari orqali bola milliy ruhni his qila boshlaydi. Xalq dostonlari, qahramonlik hikoyalari, maqol va matallarni aytib berish orqali bola ezgulikni sevish, yovuzlikdan nafratlanish tuyg‘ularini uyg‘otadi. Amir Temur, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur singari buyuk ajdodlarimizning hayoti va ijodiga bag‘ishlangan oilaviy kitobxonlik kechalari yoshlarda tariximizga nisbatan cheksiz hurmat uyg‘otadi.

"Tarbiya biz uchun yo hayot — yo mamat, yo najot — yo halokat, yo saodat — yo falokat masalasidir." — Abdulla Avloniy. Bola hayotining ilk yillarida oilada nimaniki ko‘rsa va eshitsa, uning butun kelajakdagi xarakteri, dunyoqarashi va axloqiy yo‘nalishi o‘sha

poydevor ustiga quriladi. Agar poydevor milliy qadriyatlar bilan yo‘g‘rilgan bo‘lsa, bino mustahkam bo‘ladi.

3. Mehnatsevarlik, Mas'uliyat va Halollik Tarbiyasi

Xalqimizda "Mehnat odamni ulug‘laydi", "Hunarsiz kishi — mevasiz daraxt" kabi naqlar bejiz aytilmagan. O‘zbek oilalarida bolalarga ro‘zg‘or ishlarida kichik yoshdanoq mas'uliyat yuklanadi. Qiz bolalarga xonadon sarishtaligi, kiyinish va muomala madaniyati, pazandachilik sirlari onalar va buvilar tomonidan o‘rgatilsa, o‘g‘il bolalarga halol mehnat qilish, oilani moddiy va ma'naviy himoya qilish, xonadon ta'miri va tadbirkorlik asoslari otalar tomonidan singdiriladi. Bu jarayon bolada mehnatkashlikni tarbiyalash bilan birga, dangasalik va boqimandalik kayfiyatining oldini oladi. Halol rizq tushunchasi va o‘zgalar mehnatini qadrlash hissi oilada shakllanadi.

Milliylik va Zamonaviylik Uyg‘unligi: Globallashuv Davri Muammolari

Bugungi kun ota-onalari va pedagoglari oldida turgan eng dolzarb hamda murakkab vazifalardan biri — milliy qadriyatlarimizni zamonaviy dunyoning ilg‘or tendensiyalari bilan qanday qilib to‘g‘ri va oqilona uyg‘unlashtirish muammosidir. Texnologik inqilob, sun'iy intellekt va ijtimoiy tarmoqlar asrida yoshlarni tashqi dunyodan butunlay uzib qo‘yish yoki ularni faqatgina qadimiy urf-odatlar doirasidagina saqlab turish mutlaqo imkonsizdir va bu usul pedagogik jihatdan ham noto‘g‘ridir.

Hozirgi davrda oilalarda tarbiya masalasida ikki xil salbiy holat yoki radikallashuv kuzatilmoqda:

Dogmatik yondashuv (Milliylikni noto‘g‘ri talqin qilish): Ba'zi oilalarda zamonaviy ilm-fan, texnika va xorijiy tillarni o‘rganishga salbiy ko‘z bilan qaraladi, farzandlarining dunyoviy bilim olishlari cheklanadi. Bu holat yoshlarning zamonaviy jamiyatda o‘z o‘rinlarini topa olmasliklariga va raqobatbardosh bo‘la olmasliklariga olib keladi.

Kosmopolitik yondashuv (Milliy ildizlardan uzilish): G‘arb madaniyati, ijtimoiy tarmoqlardagi soxta joziba va yuzaki qadriyatlarga ko‘r-ko‘rona taqlid qilish oqibatida o‘z ona tili, milliy urf-odatlari, kiyinish va muomala madaniyatini mensimaslik holati shakllanadi. Bu esa millatning ma'naviy inqiroziga xizmat qiladi.

Pedagogik fanning asosiy talabi — bu ikki qutb o‘rtasida oltin o‘rtalikni (balansni) topishdir. Zamonaviy o‘zbek oilasida voyaga yetayotgan bola axborot texnologiyalarini mukammal egallashi, dunyo tillarida erkin so‘zlasha olishi, xalqaro miqyosdagi bilimlarga ega bo‘lishi shart. Ammo, shu bilan bir vaqtda, uning ma'naviy qiyofasi o‘zbekona andisha, oilaga sadoqat, kattalarga hurmat, imon va insof mezonlari bilan bezalgan bo‘lishi lozim. Bunga erishish uchun oilalarda bolaning internetdan foydalanish madaniyatini shakllantirish,

ijtimoiy tarmoqlardagi axborotlarni tahlil qila olish qobiliyatini yoshligidan tarbiyalash lozim. Ya'ni, bolada kuchli "ma'naviy immunitet" hosil qilinishi kerak.

Oilada Ma'naviy Immunitetni Shakllantirish Metodikasi

Farzandda ma'naviy immunitetni shakllantirish uchun oilaviy muloqotlar formati o'zgarishi lozim. Buyruqbozlik yoki quruq taqiqlardan voz kechib, tushuntirish, munozara va jonli misollar orqali tarbiya berish uslubiga o'tilishi zarur. Masalan, ijtimoiy tarmoqlardagi biron-bir salbiy trend yoki video materialni oila davrasida muhokama qilib, uning inson ma'naviyatiga, oila muqaddasligiga yetkazadigan zararlari ochiq va samimiy tushuntirilganda, bolada o'sha narsaga nisbatan ichki to'g'ri munosabat va himoya reaksiyasi shakllanadi. Ota-onaning farzand bilan dildan suhbat qura olishi har qanday begona va zararli ta'sirlardan eng ishonchli himoyadir.

Oilaviy Tarbiyani Takomillashtirish Bo'yicha Amaliy Tavsiyalar

Tadqiqotlar va pedagogik tajribalar tahlilidan kelib chiqqan holda, bugungi kunda oilalarda milliy qadriyatlar tarbiyasining samaradorligini oshirish maqsadida quyidagi amaliy tavsiyalar tashkil etiladi:

Shaxsiy namuna tamoyili: Ota-onalar farzandlaridan talab qilayotgan qadriyatlarini, avvalo, o'zlarining kundalik hayotlarida ko'rsatishlari shart. Kattalarga hurmat ko'rsatmagan otaning o'g'li hech qachon otasini e'zozlamaydi.

Oilaviy an'analarni tiklash va boyitish: Haftada kamida bir marotaba oilaning barcha a'zolari ishtirokida davra suhbatlari, kitobxonlik soatlari yoki shajarani o'rganish mashg'ulotlarini tashkil etish.

Milliy bayramlar va qadriyatlarni faol nishonlash: Navro'z, Ramazon va Qurbon hayitlari kabi bayramlarni oilada o'ziga xos shukuh bilan kutib olish, xayr-saxovat ishlarida bolalarni faol ishtirokchi qilish.

Maktab, mahalla va oila hamkorligi: Oiladagi tarbiyaviy ishlarni ta'lim muassasalari va mahalla tomonidan tashkil etiladigan ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar bilan uyg'un holda olib borish.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, oilada milliy qadriyatlar tarbiyasi — bu shunchaki qadimgi urf-odatlarini yuzaki takrorlash yoki o'tgan asrlar xotirasini mexanik saqlash emas, balki millatning ma'naviy immunitetini baquvvat qilish, uning dunyo hamjamiyatidagi o'ziga xos o'rni va istiqbolini kafolatlash demakdir. Sog'lom ijtimoiy-psixologik muhit, o'zaro ishonch, ota-onaning shaxsiy ibрати hamda boy tarixiy an'analarga sadoqat asosida qurilgan oilada voyaga yetgan farzandlar har qanday mafkuraviy xurujlarga qarshi tura oladi.

Biz yoshlarimizni ham milliy, ham umuminsoniy qadriyatlarni chuqur hurmat qiladigan, dunyoviy bilimlarni mukammal egallagan, shu bilan birga o'z milliy o'zligini asrab-

avaylaydigan komil insonlar qilib tarbiyalashimiz shart. Zero, sog‘lom oilaviy tarbiya topgan avlodgina mustaqil yurtimizning haqiqiy tayanchi, uning iqtisodiy, madaniy va ma'naviy yuksalishining bosh harakatlantiruvchi kuchi bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev SH.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. - Toshkent: "O‘zbekiston" nashriyoti, 2021. - 464 b.
2. Avloniy A. Turkiy Guliston yoxud axloq. - Toshkent: "O‘qituvchi", 1992. - 96 b.
3. Inomova M. Oilada bolalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi. - Toshkent: TDPU, 1999. - 152 b.
4. Musurmonova O. Oilaviy qadriyatlar va ularning yoshlar tarbiyasidagi o‘rni. - Toshkent: "Fan va texnologiya", 2014. - 210 b.
5. Hasanboyeva O. va boshqalar. Oila pedagogikasi. - Toshkent: "Aloqachi", 2007. - 284 b.
6. Munavvarov A.K. Oila pedagogikasi. - Toshkent: "O‘qituvchi", 1994. - 112 b.